

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора,
завідувачки кафедри практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Завацької Наталії Євгенівни
на дисертаційне дослідження Гудімової Алісар Халедівни
«Поведінкові патерни користувачів соціальних мереж як умова їх
психологічного благополуччя», представлене на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблема впливу сучасних технологій на психологічний стан сучасних користувачів стає особливо вагомим в мінливих умовах сучасного суспільства, що значною мірою змінює характер міжособистісних відносин та власного самопочуття. Соцмережі дозволяють як у повсякденності, так і під час прогресування пандемії COVID-19 зняти комунікативні бар'єри та допомагають залишатися у курсі останніх подій. Однак, через надмірне та безконтрольне онлайн залучення соцмережі мають негативний вплив на психологічне благополуччя користувачів. Підлітки та юнаки є найбільш вразливою категорією у зв'язку зі страхом щось упустити та бути несхваленим значущою аудиторією, соціальним порівнянням та відчуженістю.

Таким чином, дослідження А.Х. Гудімової стосовно впливу характеру використання підлітками та юнаками соціальних мереж на психологічне благополуччя, включаючи труднощі виходу з онлайн платформ, гостре переживання актуальної самотності, порушення сну у звичайному ритмі

життя та під час вимушеної самоізоляції є актуальним та вкрай важливим як для суспільства, так і для розвитку психологічної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Наукові положення і висновки дисертаційного дослідження А.Х. Гудімової є результатом ретельного аналізу та осмислення сучасної наукової літератури з теми дослідження, що виконано на високому теоретико-методологічному рівні. Дисертаційна робота демонструє послідовний та ґрунтовний виклад експериментального дослідження. Глибокий, всебічний та холістичний розгляд проблематики впливу типу поведінки користувачів у соціальних мережах на психологічне благополуччя доповнює існуючі дослідження даного феномену. Особливої уваги заслуговує реалізація адаптації двох іншомовних психодіагностичних шкал для визначення рівня психологічного благополуччя та наявності соціально-мережевого розладу.

Дисертаційне дослідження Алісар Халедівни Гудімової є науково новим та має широкі перспективи для подальшого впровадження у психологічну практику.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що вперше: встановлено відмінності впливу соціальних мереж на психологічний стан українських користувачів у повсякденності та в умовах самоізоляції; з'ясовано особливості взаємозв'язку самосвідомості підлітків та юнаків із залученістю у віртуальну комунікацію та, що предикторами залежності від соціальних мереж є напружені стосунки з батьками, сором'язливість, інтроверсія та схильність до невротичних та депресивних станів; розроблено теоретико-методологічну модель проблемності використання соціальних мереж та їх негативного впливу на психологічне благополуччя користувачів; доповнено дослідження щодо впливу віртуальної комунікації на психологічне благополуччя молодого покоління; здійснено переклад, адаптацію та доведено валідність зарубіжних діагностичних шкал психологічного благополуччя та соціально-мережевого розладу; продемонстровано

відмінності психологічного профілю користувачів в залежності від типу активності та часу проведеного онлайн.

Практичне значення отриманих результатів полягає у наступному: адаптовано іншомовні психодіагностичні методики («Шкала психологічного благополуччя Варвік-Едінбург», «Шкала соціально-мережевого розладу») та апробовано психодіагностичний інструментарій для моніторингу змін психологічного благополуччя юних користувачів в залежності від характеру використання соціальних мереж; розроблені методичні рекомендації щодо формування навичок ефективного застосування засобів діагностики та превенції соціально-мережевого розладу; розроблено спеціальний курс «Психогігієна та психопрофілактика використання соцмереж»; результати дисертаційної роботи впроваджені в освітній та виховний процес Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, КЗ «Одеського обласного базового медичного фахового коледжу», Херсонського державного університету та Одеського національного морського університету. Отримані дані також можуть бути включені при проведенні курсів підвищення кваліфікації психологічних, педагогічних кадрів та при розробці та проведенні реабілітаційної програми для користувачів з соціально-мережевим розладом.

Загалом, слід відзначити, що дисертантка своєю роботою показала високий науково-теоретичний рівень кваліфікації. Дисертаційне дослідження має чітку структуру. У роботі опрацьовано значну кількість літературних джерел з проблеми психологічного благополуччя та використання соціальних мереж (207 найменувань), у тому числі першоджерел іноземною мовою (115 найменувань). Математико-статистична обробка даних та систематизація, аналіз та узагальнення отриманих результатів здійснені на високому рівні. Висновки та рекомендації дисертантки є логічними та витікають із результатів ґрунтовного аналізу отриманих емпіричних даних.

Вивчення тексту дисертації надає підстави виділити наступні позитивні моменти: обсяг (достатній для такого типу кваліфікаційних наукових робіт),

загальна структура (відповідає загальноприйнятим стандартам) та велика кількість наукових джерел, опрацьованих дисертанткою.

У роботі належним чином обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито специфіку наукової проблеми, показано необхідність проведення дослідження впливу соціальних мереж на психологічне благополуччя саме на репрезентативній вибірці пізнього підліткового та юнацького вікового діапазону як найактивніших користувачів у теоретичному та практичному аспектах.

Так, у першому розділі дисертації «Теоретико-методологічне обґрунтування впливу поведінкових патернів користувачів соціальних мереж на власне психологічне благополуччя» продемонстрована реалізація першого завдання. Дисертанткою в процесі детального та ґрунтовного аналізу літератури, розглядаються проблеми трансформації поглядів на поняття «психологічного благополуччя» у філософській та психологічній науці, ролі розвитку самосвідомості юних користувачів з психологічним благополуччям, психологічної специфіки поведінки та взаємовідносин юних користувачів у соціальних мережах.

Позитивної оцінки, на наш погляд, у даному розділі заслуговують такі змістовні надбання: встановлені філософсько-психологічні засади напрямку дослідження психологічного благополуччя в контексті залучення до соціальних мереж, зокрема, рівновага між процесами адаптації, актуалізації та гармонізації особистості, баланс між об'єктивними досягненнями та суб'єктивними переживаннями; побудовано теоретичну модель впливу соціальних мереж на психологічний стан юних користувачів. При цьому суттєве значення для осмислення та емпіричного вивчення досліджуваної проблеми має виокремлення авторкою дисертації соціально-психологічних чинників і механізмів виникнення психологічних порушень.

У другому розділі дисертації «Методологія та методичне забезпечення дослідження специфіки взаємозв'язку поведінкових патернів користувачів та їх психологічного благополуччя» чітко обґрунтовано методологічні засади

експериментального дослідження з точки зору холістичного підходу. Робота пронизана єдністю емпіричного з теоретичним, що дозволило сформулювати повноцінну модель проведення емпіричного дослідження. Визначною частиною методичного інструментарію, безумовно, є адаптовані дисертанткою шкали психологічного благополуччя та соціально-мережевого розладу, які додають значущості дослідженню. Змістовно, чітко та послідовно розкрито етапи та організаційні особливості проведення емпіричного дослідження, охарактеризовано вибірку, основні діагностичні техніки та методи математико-статистичної обробки, які забезпечили надійність та вірогідність отриманих результатів.

У цілому розроблена процедура емпіричного дослідження є актуальною, свідчить про валідність і надійність методичного інструментарію, що відповідає меті й завданням даного дослідження, що відкриває шлях до отримання верифікованих знань, що повністю свідчить про реалізацію першого дисертаційного завдання.

Третій розділ дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження взаємозв'язку поведінкових патернів користувачів з їх психологічним благополуччям» демонструє реалізацію у повному обсязі другого, третього та четвертого завдання. Отримані результати свідчать, що соціальні мережі мають як позитивні, так і негативні риси. Вирішальним фактором негативних змін психологічного благополуччя є пасивне використання соцмереж. Встановлення відмінностей між впливом соціальних мереж на психологічний стан юних користувачів у повсякденності та під час масової вимушеної самоізоляції дозволило встановити, що незадовільний рівень психологічного благополуччя асоційований з неконтрольованим, негігієнічним та надмірним зануренням у онлайн платформи для втечі від проблем та неприємних думок, що призводить до загострення переживання актуальної самотності, поганого настрою, тривожності та порушень сну.

Проведене дослідження дозволило розробити комплекс практичних психологічних рекомендацій для превенції та корекції надмірної онлайн

залученості, включно з соціально-мережовим розладом. Комплекс спрямований не лише на юних користувачів, а й на батьків, оскільки авторкою дисертації доведено, що байдужі взаємовідносини з родиною призводять до надлишкового залучення у соціальні мережі.

Висновки дисертаційного дослідження відображають основні здобутки теоретичної та емпіричної роботи дисертантки, результати чітко конкретизовані та гідним чином демонструють особистий внесок авторки у наукове бачення проблеми зв'язку психологічного благополуччя та індивідуальних особливостей поведінки користувачів у мережі та визначають перспективи подальших наукових досліджень в обраному напрямку.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Аналіз змісту публікацій за темою дисертації свідчить про достатньо повне висвітлення основних результатів дослідження у 25 публікаціях, зокрема: 1 одноосібній статті у міжнародній колективній монографії, у 4 одноосібних статтях у фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз даних, у 2 одноосібних статтях у періодичних наукових фахових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, у 1 статті у закордонному фаховому виданні, що проіндексовано у базі даних Web of Science Core Collection, у 17 публікаціях в інших наукових виданнях, матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних методів дослідження та обробки даних, репрезентативна вибірка, проведене належне узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про їх достовірність, а також **належну наукову обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.** Усі результати сприймаються переконливо, не викликаючи сумнівів щодо процедурно-діагностичного перебігу емпіричного дослідження та інтерпретації результатів.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до чинних нормативних вимог. Ознак порушення дисертантом **академічної доброчесності** не встановлено. Про це ж свідчать результати перевірки рукопису дисертації А.Х. Гудімової за автоматизованою системою «UNICHECK». У роботі наявні посилання на всі положення, що не є авторськими та присутні як на етапі теоретичного аналізу, так і при інтерпретації емпіричних даних.

У цілому позитивно оцінюючи проведені дисертаційні дослідження та отримані результати, все ж вважаємо за доцільне вказати **деякі дискусійні положення та висловити зауваження й побажання до окремих результатів дослідження.**

1. Методологічний огляд проблеми має у більшій мірі філософську спрямованість, що відображено у підрозділі 2.1. На нашу думку, більше уваги варто було б приділити розгляду феномену психологічного благополуччя у контексті віртуального простору крізь призму саме психологічних підходів, не обмежуючись позитивним та медичним напрямками.

2. Імпонує підхід дисертантки до інтерпретації результатів стосовно надмірної залученості як предиктору порушення психологічного благополуччя. Водночас, уявляється доцільним, щоб отримані профілі користувачів були представлені не лише на рівні визначених відмінностей, а й обґрунтовані порівнянням отриманих результатів з існуючими дослідженнями.

3. Позитивно оцінюючи те, що у третьому розділі дисертації запропоновано практичні рекомендації щодо превенції та корекції соціально-мережевого розладу, більш доцільним було б розробити технології формувального впливу, спрямовані на формування адекватних механізмів регулювання поведінки юних користувачів в онлайн-просторі.

Висловлені зауваження не знижують наукової цінності представленого актуального, цілісного, самостійного дослідження та викладених у ньому наукових результатів; мають дискусійний характер і не можуть вплинути на обґрунтовану вище загальну високу оцінку роботи.

Дисертаційне дослідження має комплексний, завершений характер і розкриває нові обрії психологічного дослідження означеної проблематики.

Висновок:

Дисертаційна робота «Поведінкові патерни користувачів соціальних мереж як умова їх психологічного благополуччя» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що мають широкий спектр їх застосування і в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання для психологічної науки та практики.

Робота відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р. «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Гудімова Алісар Халедівна заслуговує здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
та соціальної роботи Східноукраїнського
національного університету
імені Володимира Даля МОН України

Н.Є. Завацька

Підпис Н.Є. Завацької

засвідчую

Начальник відділу кадрів

Л.М. Літвінова